

Αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ πολιτισμοῦ εἶναι ἡ ἐξῆς· εἰς κάθε ἄτομον, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ συμβάλλῃ εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ ἀνήκει εἰς αὐτόν, ὀρίζεται νὰ ἐργασθῆ, ἐν ἑαυτῷ καὶ ἔξω ἑαυτοῦ. πρὸς δημιουργίαν τοῦ διανοουμένου, τοῦ καλλιτέχνου, τοῦ ἐρευνητοῦ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ζητητοῦ τῆς ὠραιότητος πρὸς δημιουργίαν τῆς Καλῆς καὶ Ἄγνης προσωπικότητος καὶ νὰ συντελέσῃ, οὕτως, εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς φύσεως, ὅπως ἐπιτευχθῆ ὁ σκοπός, ἡ Τελεία Φύσις.

Πότε, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἓνας λαὸς εἶναι πολιτισμένος; Ὄταν οἱ ἄνθρωποι μιᾶς Κοινωνίας ἐργάζονται, συνεχῶς, διὰ τὴν παραγωγὴν μεγάλων προσωπικοτήτων. Ἐκ τοῦ ὑπερτάτου τούτου σκοποῦ ἐκπηγάζουν ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ ποία κατάστασις εἶναι ἡ περισσότερον ἀπέχουσα τοῦ πολιτισμοῦ; Ἐκείνη, ἐν τῇ ὁποία τὰ πλήθη φρενήρη χρησιμοποιοῦν ὅλας τὰς δυνάμεις ἠνωμένας, ὅπως καταστήσωσι δύσκολον τὴν ἐμφάνισιν μεγάλων προσωπικοτήτων, εἴτε ἐμποδίζοντα τὴν διαμόρφωσιν τοῦ φυτωρίου, ἀφ' οὗ θὰ ἐκβλαστήσουν τὰ μεγάλα πνεύματα, εἴτε καὶ καταδιώκοντα ἀμειλίκτως τὰ μεταξὺ αὐτῶν προβάλλοντα μεγάλα πνεύματα. Παρομοία κατάστασις, περισσότερον ἢ ἡ πρωτόγονος βαρβαρότης, ἀπέχει τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἄλλὰ τοιαύτη τις κατάστασις ὑφίσταται πουθενά; Παρατηροῦν τινες. Τὰ πλεῖστα τῶν μικρῶν Ἐθνῶν θὰ δυνηθῶσι νὰ εὗρωσι τὴν ἀπάντησιν εἰς αὐτὴν τὴν Ἱστορίαν τῆς Πατρίδος των. Θὰ ἴδουν ἐκεῖ, ὅτι διὰ τῆς ἐξαπλώσεως ἐνὸς φιλισταϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐδημιουργήθη παρ' αὐτοῖς μία ἀτμόσφαιρα, ἡ ὁποία δὲν εἶναι καθόλου πρόσφορος εἰς τὰς μεγαλοφυΐας. Καὶ τὸ σοβαρώτερον εἶναι, ὅτι, κατὰ τινὰ ἔγκυρον γνώμην, μεταξὺ τῶν φυλῶν αἱ ὁποῖαι

σήμερον ἔχουν κατανεμημένην τὴν γῆν, τὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ μικρὸν ἀριθμὸν ἀνθρώπων, δὲν εἶναι, ἀριθμητικῶς, ἀρκούντως ἰσχυρά, διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ παραγάγουν μεγαλοφυΐας πρώτης τάξεως. Ἐπικρατεῖ ἡ ἐντύπωσις, ὅτι διὰ νὰ γεννηθῇ μία μεγαλοφυΐα, πρέπει νὰ διυλισθῶσι δεκάδες πολλαὶ χιλιάδων κοινῶν ἀνθρώπων. Λόγος, ὅπως τὰ μικρὰ ἔθνη καὶ αἱ μικραὶ κοινωνίαι ἐργάζονται διὰ τὸν πολιτισμόν, μέχρι τοῦ τελευταίου ὁρίου τῶν δυνάμεων των.

Οἱ νεώτεροι χρόνοι ἔχουν ἐξοικειωθῆ μετὰ τὴν ἰδέαν, ὅτι τὸ τέλος τῶν προσπαθειῶν μας εἶναι ἡ εὐτυχία, ἡ εὐτυχία ἄλλων, ἡ, ἐν πάσι περιπτώσει, ἡ εὐτυχία ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων ἀνθρώπων. Σπανιώτερον ἐξετάζεται: εἰς τί συνίσταται ἡ εὐτυχία;... Ἄλλ' ἄς ἀντιπαρέλθωμεν. Ὅσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ προσοικείωσις τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν ἰδέαν τῆς θυσίας, ὑπὲρ μιᾶς ὀλοκλήρου χώρας, ὑπὲρ μιᾶς μεγάλης ομάδος, τόσον περισσότερον ἀνόητον μᾶς φαίνεται, ὅτι εἰς ἄνθρωπος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχη, εἰμὴ πρὸς ὄφελος ἄλλων τινῶν ἀνθρώπων καὶ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ τείνουν εἰς θυσίαν τῆς ζωῆς των, διὰ νὰ ὑπηρετήσωσιν, οὕτως, τὸν πολιτισμόν. Τοῦλάχιστον, εἰς τὴν ἐρώτησιν «πῶς ἡ ἀτομικὴ ζωὴ ἀποκτᾷ τὴν μεγαλυτέραν τῆς σημασίαν διὰ τὸν πολιτισμόν;» δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ ἀπάντησις, εἰμὴ ἡ ἐξῆς : ἐὰν τὸ ἄτομον ζήσῃ πρὸς ὄφελος τῶν σπανιωτέρων καὶ ἐκλεκτοτέρων ἀνθρωπίνων τύπων». Τὸ ἄτομον πρέπει νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν, ὅπως *πλουτίσῃ* τὴν ζωὴν τοῦ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, σύστασις πολιτισμοῦ σημαίνει μίαν ὀργάνωσιν, δυνάμει τῆς ὁποίας οἱ μορφωμένοι ἀνθρώποι προχωροῦν, κατὰ πυκνάς φάλαγγας, θέτοντες ἐκποδῶν τοὺς

μεμονωμένους αντιπάλους, τούς ἐκλεκτούς, τῶν ὁποίων αἱ προσπάθειαι τείνουν πρὸς σκοποὺς ἀνωτέρους. Τὸ ἴδιον παρατηρεῖται ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ παρὰ τὰς ταχείας καὶ ἀδιακόπους προόδους, εἰς ὅλας τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, οἱ ὄροι ὑπάρξεως, διὰ τὰ μεγάλα πνεύματα, δὲν ἐβελτιώθησαν καθόλου. Ναί, δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι ἡ ἀντίδρασις, κατὰ παντὸς ὅ,τι εἶναι μεγαλοφυές, ἔχει μᾶλλον ἐξαφθῆ, παρὰ ἠλαττώθη.

Ἀπὸ μέρους τοῦ Κράτους, τὰ ἀνώτερα ἄτομα δὲν δύνανται νὰ περιμένουν μεγάλα πράγματα. Σπανίως τὰ ἐξυπηρετεῖ, λαμβάνον αὐτὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν του· δὲν τοῖς εἶναι χρήσιμον ἄλλως, εἰ μὴ παραχωροῦν εἰς αὐτὰ πλήρη ἀνεξαρτησίαν. Μόνον ὁ πραγματικὸς πολιτισμὸς εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἀνώτερα ἄτομα, ἀπὸ τοῦ νὰ χαθοῦν καὶ νὰ σβύσουν ταχέως καὶ νὰ τὰ ἀπαλλάξῃ τοῦ ἐξαντλητικοῦ τῶν ἀγῶνος κατὰ τοῦ Φιλισταϊσμοῦ τῆς σκέψεως.

Ἡ ἀξία τοῦ Νίτσε ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι εἶναι ἱερεὺς τοῦ Πολιτισμοῦ· μία ψυχὴ ἀνεξάρτητος, ἡ ὁποία ἐξυμνεῖ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ δύναται ν' ἀποβῆ, διὰ τοὺς ἄλλους, ἡ ἀπελευθερωτικὴ ἐκείνη δύναμις, ὁποία ὑπῆρξε, δι' αὐτόν, ὁ Σοπενάουερ.

II

Τέσσαρα, ἔργα τῆς νεότητος τοῦ Νίτσε εἶναι ἠνωμένα, ὑπὸ τὸν αὐτὸν τίτλον, « *Ἀσύγχρονοι στοχασμοί* », τίτλος, ὅστις ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἀπόφασίς του, ὅπως ἀντισταθῆ εἰς τὸ ρεῦμα τῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του, χρονολογεῖται ἀπὸ πολλοῦ.

Ἐν ἀπὸ τὰ ζητήματα, εἰς τὰ ὅποια ὁ Νίτσε ἐξηγέρθη, κατὰ τοῦ κρατοῦντος ἐν Γερμανίᾳ πνεύματος, ὑπῆρξε καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Πράγματι, κατὰ τρόπον δριμύτατον, κατεδίκασεν ὅλον ἐκεῖνο τὸ σύστημα τῆς ἱστορικῆς ἐκπαιδεύσεως, διὰ τὸ ὅποιον ὑπερηφανεύεται ἡ Γερμανία, καὶ τὸ ὅποιον, ἄλλως τε, πανταχοῦ θεωρεῖται ἀξιομίμητον.

Ἡ πεποίθησις του εἶναι, ὅτι, ἐὰν μία γενεὰ δὲν δύναται ν' ἀναπνεύσῃ ἐλευθέρως, οὔτε νὰ *θελήσῃ* καὶ νὰ αἰσθανθῇ ζῆλον, τοῦτο συμβαίνει, διότι ἡ γενεὰ αὐτὴ — ὅπως οἱ κατάδικοι ὑποχρεοῦνται νὰ σύρουν δεμένην ἐκ τῶν ποδῶν των βαρεῖαν σφαῖραν — σύρει ὀπισθὲν τῆς ἑνα πολὺ μακρὸν παρελθόν.

Εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι ἡ ἱστορικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι ἡ ἐμποδίζουσα τὰς νέας γενεὰς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνεργοῦν καὶ ν' ἀπολαύουν, διότι ἐκεῖνος, ὅστις εἶναι ἀνίκανος νὰ συγκεντρωθῇ καὶ νὰ ζήσῃ, ἐξ ὀλοκλήρου, ἐντὸς τῆς στιγμῆς, δὲν δύναται οὔτε αἰσθημα τῆς εὐτυχίας νὰ δοκιμάσῃ, οὔτε νὰ ἐπιτελέσῃ πράξεις προωρισμένας νὰ καταστήσουν τοὺς ἄλλους εὐτυχεῖς. Χωρὶς τὴν ἰκανότητα τοῦ αἰσθάνεσθαι κατὰ ἕνα τρόπον μὴ ἱστορικόν, οὐδεμία εὐτυχία δυνατὴ⁸. Καὶ

(⁸) ΣΗΜ. Μεταφραστοῦ. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ ἴδιος Νίτσε γράφει εἰς τὸ “Ἴδε ὁ ἄνθρωπος, . . .

„Ὁ δεύτερος «ἀσύγχρονος στοχασμός» φέρει εἰς φῶς ὅ,τι ὑπάρχει ἐπικίνδυνον, ὅ,τι κατοτρύχει καὶ δηλητηριάζει τὴν ζωὴν, εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν καλλιεργοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι. Ἡ ζωὴ εἶναι „ἄρρωστος“ ἐξ αἰτίας τῆς ἀπανθρώπου καὶ μηχανικῆς αὐτῆς δουλείας, ἐξ αἰτίας τῆς „ἀπροσώπου“ ἐργασίας τοῦ τεχνίτου, ἐξ αἰτίας τῆς ψευδοοικονομίας περὶ τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας. Ὁ σκοπός, ὅστις εἶναι ἡ μόρφωσις, δὲν ἐπιτυγχάνεται. Τὸ μέσον, ἡ νεωτέρα ἐπιστημονικὴ δραστηριότης, ἐκβαρβαρίζει. Ἐν τῇ πραγματεία ταύτῃ, οἱ ἱστορικοὶ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους ὁ σημερινὸς αἰὼν τὸσον ὑπερηφανεύεται, παρουσιάζεται, διὰ πρώτην φοράν, ὡς μία ἀσθένεια, ὡς κλασικὸν σύμπτωμα «ἀποσυνθέσεως.»

διὰ τὴν δρᾶσιν εἶναι ἐπίσης ἀνάγκη νὰ λησμονηθῇ, ἢ ἀκριβέστερον, νὰ μὴ ἀναγνωρισθῇ τὸ παρελθόν. Καμμία ἀναγνώρισις πρὸς τὸ παρελθόν. Ἡ λήθη τοῦ παρελθόντος καὶ ἡ διακοπὴ τῆς ἱστορικῆς συνεχείας, σχηματίζουν, κατὰ τινα τρόπον, τὴν ἀτμόσφαιραν ἐκείνην, τὸ νεφελῶδες ἐκεῖνο περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δύναται νὰ γεννηθῇ ἡ ζωὴ. Διὰ νὰ ἐννοήσουν τὴν θεωρίαν αὐτήν, ἄς σκεφθοῦν ἓνα νέον καταλαμβανόμενον ἀπὸ ἐρωτικὸν πάθος πρὸς μίαν γυναῖκα, ἢ ἓνα ἄνδρα κατεχόμενον ἀπὸ τὸν ζῆλον ἑνὸς ἔργου. Διὰ τὸν ἓνα, ὅπως καὶ διὰ τὸν ἄλλον, δὲν ὑφίσταται τίποτε ἐκ τῶν εὕρισκομένων ὀπισθέντων, εἰς τὸ παρελθόν, καὶ ἐν τούτοις, ἡ κατάστασις αὐτὴ (ἢ οὐδόλως ἱστορικῆ) εἶναι ἐκείνη, ἐν τῇ ὁποίᾳ πᾶσα πρᾶξις καὶ πᾶν ἀνδραγάθημα ἐπιτυγχάνεται, ἐπιτελεῖται. Ἐφαρμόζων τὴν θεωρίαν ταύτην, ὁ Νίτσε διατείνεται, ὅτι βαθμὸς τις τῶν ἱστορικῶν γνώσεων εἶναι ὀλέθριος διὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταστρεπτικὸς διὰ τὰς δημιουργικὰς δυνάμεις τῶν λαῶν.

Αἱ παρατηρήσεις αὗται τοῦ πολυμαθοῦς φιλολόγου καὶ φιλοσόφου Νίτσε ἀφορῶσι κυρίως τοὺς Γερμανοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς Γερμανοὺς καλλιτέχνας. Διότι θὰ ἦτο παράτολμον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἔμποροι καὶ χωρικοὶ ἢ οἱ Γερμανοὶ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ βιομήχανοι εἶναι οἱ ὑποφέροντες, ἐξ αἰτίας τῆς ἐξεζητημένης ἱστορικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ τῶν σοφῶν, τῶν ποιητῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς Γερμανίας, τὸ κακόν, τὸ ὁποῖον ὑπαινίσσεται ὁ Νίτσε, δὲν εἶναι φύσεως τοιαύτης, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἱστορικὴν διδασκαλίαν. Ἐκεῖνοι, τῶν ὁποίων ἡ δημιουργικὴ δύναμις καταστρέφεται, ἢ ἀναστέλλεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν γνώσεων, ἦσαν, ἀσφαλῶς, ἤδη πολὺ ἀσθενεῖς καὶ ἀδρανεῖς, ὥστε

ἢ διανοητική, ἢ ἢ καλλιτεχνική των παραγωγή νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ πλουτίσῃ τὸν κόσμον. Ἄλλως τε, ἡ παραλύουσα ἐπίδρασις δὲν ὀφείλεται, τόσον εἰς τὴν ἄμορφον καὶ ἑτερογενῆ μάζαν τῶν ἱστορικῶν γνώσεων, ὅσον εἰς μερικὰ μεγάλα πνεύματα τοῦ παρελθόντος, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα ἔχουν τόσον σημαντικὴν σπουδαιότητα, ὥστε, συγκρινομένη μετὰ αὐτὰ, πᾶσα προσπάθεια καὶ πᾶσα ἐπιτυχία τῶν συγχρόνων μας, νὰ φαίνεται ἀσήμαντος καὶ ἐστερημένη ἐνδιαφέροντος. Ὁ Γκαϊτε, διὰ νὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον εἰς αὐτόν, εἶναι ἱκανός, μὲ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀφῆκε, νὰ φέρῃ εἰς ἀπόγνωσιν πάντα νεοεμφανιζόμενον ποιητήν. Ἐνας λοιπὸν θερμὸς θιασώτης τῆς καλλιέργειας ἡρώων, ὅπως ὁ Νίτσε, ἐὼν θέλη νὰ εἶναι συνεπὴς πρὸς ἑαυτόν, δὲν δύναται νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν μείωσιν τῶν γνώσεών μας περὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν.

Ἡ ἔλλειψις καλλιτεχνικοῦ θάρρους καὶ διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς τόλμης ἔχουν, ἀνυμφισβητήτως, βαθυτέρας ἀφορμάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ κατασυντριβὴ τῆς ἀτομικότητος, τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ἡ νεωτέρα ὀργάνωσις τῆς Κοινωνίας. Αἱ ζωηραὶ προσωπικότητες ὑφίστανται μεγάλην δόσιν τῆς ἱστορικῆς παραδόσεως, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ καταντήσωσιν ἀνίκανοι διὰ τὴν ζωὴν.

Ἐνδιαφέροντες καὶ χαρακτηριστικοὶ τῆς γενικῆς ἀντιλήψεως τοῦ Νίτσε, εἶναι, ἐν τούτοις, οἱ συλλογισμοὶ τοῦ περὶ τοῦ μέτρου, ἐν τῷ ὁποίῳ δύναται ἡ ζωὴ ν' ἀποκομίσῃ ἐκ τῆς Ἱστορίας ὠφέλη. Κατ' αὐτόν, ἡ Ἱστορία ἀνήκει εἰς τὸν διεξάγοντα μέγαν ἀγῶνα, καὶ ὅστις, ἔχων ἀνάγκην παραδειγμάτων, διδασκάλων καὶ παρηγορητῶν, δὲν εὕρσκει τοιοῦτους μεταξὺ τῶν σύγχρόνων του. Χωρὶς τὴν ἱστορίαν, δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἴδω σχεδιαζομένην εἰς τὴν φαντασίαν μου, ὡς πραγματικότητα καθαρὰν καὶ ζωηράν, τὴν

Φ. ΝΙΤΣΕ

ὑψηλὴν ἐκείνην κορυφήν, τὴν ὁποίαν σχηματίζουν διὰ μέ-
 σου τῶν αἰώνων, ὅλαι αἱ μεγάλαι στιγμαὶ τῶν μεγάλων
 ὑπάρξεων. Τὸ νὰ βλέπω, ἐπὶ παραδείγματι, ποῦ κατόρθωσε
 νὰ ὑψώσῃ τὸν πολιτισμόν, ὑπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως, μέχρι
 τῆς ἐποχῆς μας, μία ἑκατοντὰς δημιουργικῶν πνευμάτων,
 θὰ μοῦ ἐμπνεύσῃ τὴν πεποίθησιν ὅτι μία ἄλλη ἑκατοντὰς
 δημιουργῶν, κατεργαζομένων ἓνα νέον *στύλ*, θὰ καταστή-
 ῃ ἱκανὴ νὰ κατανικήσῃ τὸν διανοητικὸν φιλισταϊσμόν. Ἀντι-
 θέτως, ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἱστορίας ἀποβαίνει ὀλεθρία, ὅταν
 τὴν χρησιμοποιήσουν ψυχὰὶ στεῖραι. Παραδείγματος χάριν·
 ἔὰν ὁδηγήσῃ κανεὶς νέους καλλιτέχνας εἰς τὰ καλλιτεχνικὰ
 μουσεῖα, ἀντὶ νὰ τοὺς φέρῃ ἐνώπιον τῆς Φύσεως, ἢ τὸ χει-
 ρότερον, ἂν στείλῃ κανεὶς τὰς ἀδιαμορφώτους ἀκόμη αὐ-
 τὰς ψυχὰς εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς πόλεις, τότε ἀσφαλῶς αἱ
 νεαρὰὶ αὐταὶ καλλιτεχνικαὶ ψυχὰὶ χάνουν πᾶσαν ἐμπιστο-
 σύνην πρὸς τὸ τάλαντόν των. Ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορ-
 φάς, ἡ Ἱστορία εἴμπορεῖ νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον
 ἀδέξιον διὰ τὴν ζωὴν. Ὑπὸ τὴν *μνημειώδη* τῆς μορφῆς,
 ἐπικυρώνει τὴν ὑφισταμένην -σφαλερὰν ἰδέαν περὶ ἱστορι-
 κῶν ἀστερισμῶν, δυναμένων ν' ἀναφανοῦν πάλιν καὶ
 ἱκανῶν συνεπῶς νὰ κατορθώσουν ἐκ νέου ὅ,τι ἅπαξ μό-
 νον συνετελέσθη. Ὑπὸ τὴν *ἀρχαιολογικὴν* τῆς μορφῆς,
 ἡ Ἱστορία ἐπιβάλλει τὸν σεβασμὸν τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν
 περασμένων, εἰς τὸν ἐνεργητικὸν ἄνδρα, ὅστις, μὴ δυνά-
 μενος νὰ δράσῃ, χωρὶς νὰ πληγώσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν
 εὐλάβειαν, εὐρίσκεται, οὕτω, μὲ παραλυμένας δυνάμεις. Καὶ
 τέλος, ὑπὸ τὴν *Κριτικὴν* τῆς μορφῆς, δεσμεύει τὰς διὰ
 τὴν ζωὴν ἱκανότητας τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τοῦ ἀποθαρρυν-
 τικοῦ αἰσθήματος, τὸ ὁποῖον γεννᾷ ἡ ἰδέα, ὅτι φέρομεν
 εἰς τὸ αἷμά μας, ὅτι, ἐκ τῆς κληρονομικότητος, ἢ ἐκ τῶν
 παιδικῶν μας ἀναμνήσεων, ἐφορτώθημεν τὰς ἀρχαίας πλά-

νας, ἀκριβῶς ἐκείνων, ὑπεράνω τῶν ὁποίων θὰ ἠθέλομεν νὰ ὑψωθῶμεν, ἡ ἰδέα, ὅτι, παντοῦ καὶ πάντοτε, ζῶμεν ἐν διαρκεῖ ἐσωτερικῇ πάλῃ, μεταξύ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου.

Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὰ προηγούμενα, ὁ Νίτσε, κατὰ βάθος, θέλει νὰ πολεμήσῃ τὸν νεώτερον ἐξηρθρωμένον πολιτισμόν. Τὸ ὅτι «*πολιτισμένος ἄνθρωπος*» καὶ «*ἄνθρωπος λαβῶν ἱστορικὴν μόρφωσιν*» κατήντησαν, εἰς τὴν ἐποχὴν μας, φράσεις σχεδὸν συνώνυμοι, τοῦ φαίνεται ἀπαίσιον σύμπτωμα. Ἐλημόνησαν, ὅλως διόλου, ὅτι ὁ πολιτισμός θὰ ὤφειλε νὰ εἶναι ὅ,τι καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα κίνητρον, ἰκανότης ἀποφάσεως. Ἦδη, ὁ πολιτισμός ἔχει καταντήσῃ νεκρὸν βάρος, ἀδρανῆς δύναμις, μὴ καθιστῶσα τὸν κάτοχόν της ἰκανὸν πρὸς δρᾶσιν. Οἱ *πολιτισμένοι ἄνθρωποι* εἶναι εἶδος ἐγκυκλοπαιδειῶν. Ἄλλ' ἐνεργοῦσι μόνον καὶ μόνον συμφώνως πρὸς ἀξιοθρηνητούς κανόνας, ἐπιβαλλομένους ἐκ τῆς παραδόσεως καὶ γενικῶς παραδεδεγμένους, εἰάν δὲν ἐκμηδενισθοῦν ἐντελῶς ἀπὸ τὴν βαναυσότητα οἱ πολιτισμένοι ἄνθρωποι.

Ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις αὐτάς, ἐκφερομένας γενικῶς, ἐκπηγάζει ἡ θλιψίς, ἡ ὁποία ἔχει τὴν θέσιν της, ἰδίᾳ προκειμένου περὶ τῆς νεωτέρας Γερμανίας, ὅπου τὸ μεγαλεῖον τῶν περασμένων αἰώνων πιέζει τόσον βαρέως τοὺς ἐπιγόνους, γεννῶν εἰς αὐτοὺς τὸ συναίσθημα, ὅτι δὲν εἶναι παρὰ «*στερνοπαίδια*», ἐκφυλισμένα προϊόντα μεγάλων ἐποχῶν, ἰκανοί, βέβαια, διὰ νὰ *μανθάνουν* τὴν Ἱστορίαν, ἀλλὰ, ὅλως διόλου, ἀνάξιοι νὰ *δημιουργήσουν* ἱστορίαν.

Καί, μὲ ἐν βλέμμα πρὸς τὰ Γερμανικὰ Πανεπιστήμια, ὁ Νίτσε παραπονεῖται, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ φιλοσοφία περιεβλήθη τὸ σχῆμα μιᾶς ἱστορικῆς διδασκαλίας, ἡ ὁποία καταντᾷ ἀπολογισμὸς παντὸς ὅ,τι ὁ κόσμος ἐσκέφθη περὶ οἰουδήποτε πράγματος, «*ἓνα εἶδος ἀκινδύνου κουβεντολο-*

γίας μεταξὺ κρονολήρων καθηγητῶν καὶ βυζαντιάριων φοιτηταρίων». Αἱ διάφοροι χῶραι διακηρύσσουν, ὡς τίτλον τιμῆς, τὴν ἐλευθερίαν γνώμης, τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς αὐτάς. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως, ἡ ἐλευθερία αὐτὴ τῆς γνώμης εἶναι μηδαμινή. Τολμοῦν νὰ σκέπτονται κατὰ χιλίους δύο διαφόρους τρόπους, ἀλλὰ δὲν τολμοῦν νὰ ἐνεργοῦν, παρὰ κατὰ ἓνα καὶ μόνον τρόπον. Καὶ αὐτὸ τὸ ὀνομάζουν πολιτισμόν, ἐνῶ, πράγματι, δὲν εἶναι παρὰ μία μορφή, κακὴ μορφή μάλιστα—ἓνα εἶδος, τέλος πάντων, ὁμοιομορφίας—μονοτονίας.

Ὁ Νίτσε προσβάλλει τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν ὁ πολιτισμός, ὁ βασιζόμενος ἐπὶ τῆς Ἱστορίας, φαίνεται εἰς τὴν συνείδησίν μας ὁ ὀρθότερος ὅλων. Ἐκτιμᾶται ὁ ἱστοριογράφος ἐκεῖνος, ὅστις ἀναζητεῖ τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν καὶ τοῦ ὁποίου αἱ ἀνακαλύψεις δὲν συνεπάγονται συνέπειαν. Ἀλλὰ ὑπάρχουν πολλὰ ἀδιάφορα ἀλήθεια καὶ εἶναι δυστύχημα, ὅτι τάγματα σοφῶν ἐπιπίπτουν κατ' αὐτῶν, ἔστω καὶ μὲ τὰς ἀρίστας διαθέσεις. Θεωρεῖται ἀμερόληπτος ὁ σοφός, ὅστις μετρᾷ τὸ παρελθόν,—ὡσὰν μὲ πῆχυν—μὲ τὰς προτιμωμένας, ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ἰδέας καὶ μεροληπτῶν κρίνεται ὁ μὴ ἐκλαμβάνων τὰς ἰδέας αὐτὰς ὡς κανόνα. Πιστεύεται ὡς ὁ καταλληλότερος, διὰ νὰ περιγράψῃ μίαν ἐποχὴν τοῦ παρελθόντος, ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ παρελθόν αὐτὸ εἶναι ἀδιάφορον. Ἀλλὰ, εἰς τὴν πραγματικότητα, ἐκεῖνος μόνον ἐργάζεται διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ μέλλοντος, ὅστις ἐννοεῖ, τί ἦτο τὸ παρελθόν καὶ μόνον, μετεμφισμένη εἰς Τέχνην, δύναται ἡ Ἱστορία νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς διέγερσιν τῆς ἐνεργείας.

Ἡ ἱστορικὴ ἐκπαίδευσις, ὅπως ἐφαρμόζεται ἤδη, παρέχει εἰς τὸ ἄτομον μέγαν ἀριθμὸν ἐντυπώσεων, ὥστε ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν, τοῦ γεννᾶται τὸ συναίσθημα, ὅτι ἐγεννήθη γέρος, ἀπὸ μίαν φυλὴν γηράσασαν καὶ εἰς τοῦτο ὀφείλε-

ται, ὅτι ἀπέχομεν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος μας περισσότερον, παρὰ εἰς μᾶς ἐχώριζαν τριάκοντα γενεαί, ἀριθμοῦσαι ἐβδομήκοντα ἔτη ἐκάστη. Εἰς ταῦτα ἐπιπροστίθεται ἡ ὑπέρογκος εὐλάβεια, πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίον τῆς Παγκοσμίου Ἱστορίας. Ἐπαναλαμβάνεται, κατὰ κόρον, ἡ φράσις αὕτη τοῦ Σίλλερ : **Ἡ παγκόσμιος Ἱστορία εἶναι ἡ παγκόσμιος δικαστικὴ ἀπόφασις** : ὡσὰν νὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἄλλο δικαστήριον Ἱστορικόν, πλὴν τῆς σκέψεως. Ἡ Ἐγγελειανὴ θεωρία τῆς Ἱστορίας, ὡς ἀποκαλύψεως τῆς Θεότητος, ὑποστηρίζεται μετὰ πείσματος καὶ ὑπὸ τόσον περιορισμένην ἐκδοχὴν, ὥστε κατήντησε νὰ μὴ εἶναι τίποτε ἄλλο, παρὰ θαυμασμός διὰ τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα, ἐπιδοκιμασία παντὸς τετελεσμένου γεγονότος, ὅσονδήποτε κτηνώδες καὶ ἂν ὑπῆρξε. Λοιπὸν ὄχι : τὸ μεγαλεῖον δὲν ἀπόκειται οὔτε εἰς τὸ ἀποτέλεσμα, οὔτε εἰς τὴν ἐπιτυχίαν. Ὁ Δημοσθένης, ὅστις ἠγόρευε ματαίως, εἶναι περισσότερον μέγας, παρὰ ὁ Φίλιππος, ὅστις δὲν ἔσχεν ἄλλο τι, παρὰ ἐπιτυχίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, τὸ πᾶν θεωρεῖται ἄριστα ἔχον, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ φέρῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ τετελεσμένου γεγονότος. Ἀκόμη καὶ ὅταν μία μεγαλοφυΐα ἀποθνήσκῃ εἰς τὴν ὠριμωτέραν τῆς ἡλικίας, θὰ προβάλουν νὰ ὑποστηρίξουν, ὅτι ὁ θάνατος ἦλθεν εἰς τὴν ὥραν του. Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐδουάρδου Χάρτμανν, πονοκεφαλοῦν νὰ καθορίσουν μίαν ἀρχὴν καὶ ἓνα τέλος — ἔργον πιθανῶς μᾶλλον μάταιον. Μετὰ τοῦ S. Kierkegaard, ὁ Νίτσε λέγει : **Ἄνευ εἰς τὸν κόσμον δὲν θὰ ἦτο εἰς θέσιν ἐκ τῶν προτέρων νὰ σοῦ εἴπη διατὶ ὑπάρχεις· ἀλλ' ἀφοῦ εἶσαι ἐδῶ, προσπάθησε νὰ δόσης, κάποιον, νόημα εἰς τὴν ὑπαρξίν σου, τάσσων εἰς τὸν ἑαυτόν σου ἓνα σκοπόν, ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλύτερον καὶ εὐγενέστερον.**

Ἡ ἐναντίωσις τοῦ Νίτσε πρὸς τὸν σεβασμόν, τὸν ὁποῖον

δεικνύει πρὸς τὰς μάζας ἢ νεωτέρα ἱστοριογραφία, εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς θεωρίας του, τῆς τόσο καθαρῶς ἀριστοκρατικῆς ἀργότερον. Ὁ συλλογισμὸς του εἶναι ὁ ἑξῆς: ἄλλοτε ἐγράφετο ἡ ἱστορία, κατὰ τὴν ἀποψιν τῶν μοναρχῶν—ὡς νὰ ἐρράπτετο εἰς τὰ μέτρα των—ἡσχολεῖτο, ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον, περὶ αὐτῶν, ὅσον μέτριοι, ἀσήμαντοι, ἢ κακοὶ καὶ ἂν ἦσαν. Ἦδη ἤρχισε νὰ γράφεται κατὰ τὴν ἀποψιν τῶν μαζῶν. Λοιπὸν, αἱ μάζαι δὲν εἶναι ποτὲ τίποτε ἄλλο, παρὰ ἓνα ἐκ τῶν ἑξῆς τριῶν: α) εἴτε ἀντίτυπα τῶν μεγάλων προσωπικοτήτων, κακέκτυπα, ἢ σβυσμένα, ἢ γινωμένα μὲ εὐτελεῖς πρώτας ὕλας· β) εἴτε ἀντίδρασις κατὰ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν· γ) εἴτε ὄργανον εἰς χεῖρας μεγάλων ἀνδρῶν. Ἐξ ἄλλου, αἱ μάζαι προμηθεύουν τὰς πρώτας ὕλας, εἰς τὴν στατιστικὴν, ἢ ὁποία ἀσχολεῖται ν' ἀνακαλύπτῃ, εἰς τὰ ἔνστικτα τῶν μαζῶν, τοὺς ὑποτιθεμένους ἱστορικοὺς λόγους: πνεῦμα τῆς μιμήσεως, ραθυμία, πείνα καὶ ἔνστικτον τοῦ φύλου. Καὶ τότε, διαγράφουν ὡς μέγαν ἐκεῖνον, ὅστις, κατὰ τινὰ χρόνον, ἔθεσεν εἰς κίνησιν ἓνα πλῆθος. Ὀνομάζουν τὸ κάτι αὐτὸ *δύναμιν τῆς ἱστορίας*. Ὄταν, ἐπὶ παραδείγματι, ἡ ἀγροῖκος μάζα ἀφωμοίωσε μίαν οἰανδήποτε θρησκευτικὴν δοξασίαν, ἢ προσήρμοσε μίαν ἰδέαν, εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀνάγκας, ἢ ὑπερημύνθη αὐτῆς μὲ ἰσχυρογνωμοσύνην καὶ τὴν ἔσυρε, μεθ' ἑαυτῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν μερικῶν αἰῶνων, διορίζεται μέγας ἐκεῖνος, ὅστις διεμόρφωσε τὴν ἰδέαν αὐτήν. Οἱ αἰῶνες μαρτυροῦν περὶ τοῦ μεγαλείου του, λέγουν. Λοιπὸν—ἡ σκέψις αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν Νίτσε, ὅπως καὶ εἰς τὸν Kierkegaard—ὅ, τι ἀληθῶς εἶναι μέγα καὶ εὐγενὲς καὶ ὑπέροχον δὲν ἐνεργεῖ καθόλου ἐπὶ τῶν μαζῶν, οὔτε εἰς τοὺς ὑστέρους χρόνους, περισσότερο τῆς στιγμῆς τῆς πρώτης του ἐμφανίσεως. Ἴδου διατί, ἡ ἱστορικὴ ἐπιτυχία, ἢ

διάρκεια καὶ ἡ στερεότης μιᾶς θρησκείας ἀποδεικνύουν τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐφευρέτου τῆς μάλλον, παρὰ βεβαιώνουν τὴν ἀλήθειαν τῆς θρησκείας αὐτῆς.

Ὅταν πρόκειται ν' ἀναφερθῇ ἱστορικὸν κίνημα, ἐπιτυχὸν πλήρως, γίνεται, κατὰ κανόνα, νεία τῆς Θρησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως. Ὁ Νίτσε δὲν ζητεῖ καθόλου νὰ μειώσῃ τὴν σημασίαν τῆς ἐπιτυχίας τῆς, ἀναφέρων τὰ γεγονότα, τὰ ὅποια, συνήθως, προβάλλονται, τὴν πρόθυμον δηλαδὴ παραίτησιν τοῦ Λουθήρου ἀπὸ τοῦ Ἰδεαλιστικοῦ του σκοποῦ, τὴν συνθηκολόγησιν του μὲ τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ κόσμου τούτου, τὸ συμφέρον, τὸ ὅποιον εἶχον οἱ Ἡγεμόνες, ὅπως ἀπελευθερωθῶσι τῆς δεσποτείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ θέσωσι χεῖρα ἐπὶ τῶν περιουσιῶν αὐτῆς, ἀποκτῶντες συγχρόνως κληρὸν ὑποκείμενον εἰς αὐτοὺς καὶ ἐξαρτώμενον ἀπὸ αὐτούς, ἀντὶ τοῦ ἐλευθέρου καὶ μὴ ἐξαρτωμένου ἐξ αὐτῶν Παπικοῦ κλήρου. Βλέπει τὸν κυριώτατον λόγον τῆς ἐπιτυχίας τῆς Μεταρρυθμίσεως τοῦ Λουθήρου εἰς τὴν ἔλλειψιν πολιτισμοῦ τῶν λαῶν τῆς βορείου Εὐρώπης. Πολλάκις, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἐπεχειρήθη ἡ δημιουργία νέων θρησκειῶν. Ἄνδρες, οἷος ὁ Πυθαγόρας, ὁ Πλάτων καί, ἴσως, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, κατεῖχον τὰς ιδιότητας θρησκευτικοῦ καινοτόμου, ἀλλὰ τὰ ἄτομα ἦσαν πολὺ διακεκριμένα, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξυπηρετηθῶσιν ἀπὸ ἐνιαίαν μορφήν πίστεως καὶ ἐλπίδος. Ἐὰν ἡ Μεταρρυθμίσις τοῦ Λουθήρου κατέστη δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὰς χώρας τοῦ Βορρᾶ, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ πολιτισμὸς τῶν χωρῶν τούτων ἦτο ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένον, παρὰ ὁ πολιτισμὸς τῆς νοτίου Εὐρώπης. Ὑπήκουον ὡς ποίμνια προβάτων εἰς τὸ ἄνωθεν παράγγελμα. ἢ μάλλον εἰς περιπτώσεις, καθ' ἃς ἡ ἀλλαγὴ θρησκείας ἦτο ζήτημα συνειδήσεως, ἐπρόκειτο περὶ λαῶν μὲ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένην τὴν ἀτομικότητα καὶ ἐχόντων ὁμοιο-

μόρφους ἠθικὰς ἀνάγκας. Ὡσαύτως, ἡ προσέλευσις τῆς εἰδωλολατρικῆς ἀρχαιότητος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐπετεύχθη. διὰ τῆς μεγάλης ἀναμίξεως βαρβαρικοῦ αἵματος, εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν αἷμα, ἧτις συνετελέσθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ χρόνου. Ἡ νέα πίστις ἐπεβλήθη εἰς τοὺς κυρίους τοῦ κόσμου ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν δούλων.

Γνωρίζομεν ἤδη τοὺς λόγους, ἐφ' ὧν ὁ Νίτσε στηρίζει τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ἡ ἱστορία, ὡς ἱστορία, οὐδόλως προμηθεύει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὸ ὑγιὲς καὶ τονωτικὸν ἐκεῖνο ἐκπαιδευτικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον πιστεύεται· ἔχει μόνον ἀνάγκη ἱστορίας ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἔμαθε νὰ γνωρίζῃ τὴν ζωὴν καὶ εἶναι ὀπλισμένος διὰ τὴν πράξιν· μόνον ἐκεῖνος εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπωφεληθῇ αὐτῆς· διὰ τοὺς ἄλλους, ἡ ἱστορία παίζει ρόλον καταπιεστικόν, τοὺς καθιστᾷ στείρους, ἀναγκάζουσα αὐτοὺς νὰ αἰσθάνωνται, ὅτι δὲν εἶναι παρὰ ἐπίγονοι καὶ ἐπιβάλλουσα εἰς αὐτοὺς τὴν « θρησκείαν τῆς ἐπιτυχίας » εἰς ὅλα τὰ ἐπίπεδα.

Ἡ συμβολὴ τοῦ Νίτσε, ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου, εἶναι μία διαμαρτυρία κατὰ τῆς ὅλης ἱστορικῆς αἰσιοδοξίας, ἀλλὰ στρέφεται, ἐξίσου ἀποφασιστικὸς καὶ δριμύς, ἐναντίον καὶ τῆς ἠλιθίας ἀπαισιοδοξίας, ἧτις εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐξασθενήσεως τῶν ἐνστίκτων, τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς παρακμῆς. Μετὰ νεανικῆς θέρμης, ἐνθουσιάζεται διὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς **τραγικῆς** μορφώσεως, δημιουργουμένης ἀπὸ τὴν τολμηρὰν ψυχὴν μιᾶς νέας γενεᾶς, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο ν' ἀναστηθῇ ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης. Αποτροπιαζόμενος τὴν θυσίαν ἀπορρίπτει τὴν ἀπαισιοδοξίαν τοῦ Σοπενάουερ· ἀλλὰ ζητεῖ ἀπαισιοδοξίαν τῆς ὑγείας, γεννωμένην ἐκ τῆς ἀλκῆς, ἀπὸ τὴν ἐκχειλίζουσαν ρώμην καὶ πιστεύει, ὅτι ἀνεκάλυψε τὴν ἀπαισιοδοξίαν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας. Ἀνέπτυξε τὴν ἰδέαν

ταύτην, εἰς ἓνα ἔργον τῆς νεότητός του, μεστὸν ἐπιστημονικῶν γνώσεων καὶ σκέψεως βαθείας—*Ἡ Γένεσις τῆς τραγωδίας ἢ Κλασικισμὸς καὶ Πessiμισμὸς*—εἰς τὸ ὁποῖον κάμνει χρῆσιν δύο νέων χαρακτηρισμῶν: *ἀπολλώνιον* καὶ *διονυσιακόν*. Αἱ δύο θεότητες τῆς Ἑλληνικῆς Τέχνης, ὁ Ἄπολλων καὶ ὁ Διόνυσος, προσωποποιοῦσι τὴν ἀντίθεσιν, τὴν ὑφισταμένην μεταξὺ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς μουσικῆς. Ὁ πρῶτος παριστᾷ τὸ ὄνειρον, ὁ δεύτερος τὴν μέθην. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, οἱ Θεοὶ παρουσιάσθησαν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν ὄνειρῳ· τὸ ὄνειρον εἶναι ὁ κόσμος τῶν ὠραίων ὀπτασιῶν. Ἐάν, ἀντιθέτως, διευθύνωμεν τὸ βλέμμα εἰς τὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, χαμηλότερον ἀπὸ τὰς σφαίρας τῆς σκέψεως καὶ τῆς φαντασίας, ἀνακαλύπτομεν ἓνα κόσμον τρόμου καὶ ἐκστάσεως, τὸ βασίλειον τοῦ Διονύσου. Εἰς τὰ ἄνω ἐδράζονται τὸ κάλλος, τὸ μέτρον, ἡ ἁρμονία· ἀλλ' εἰς τὸ βάθος, ὁ ἐκχειλίζων πλοῦτος τῆς φύσεως ἐκχύνεται εἰς χυρὰν καὶ εἰς πόνον.

Ἀργότερον, ὁ Νίτσε θὰ διακηρύξῃ, οἱ εὗρεν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς τάσεως ἐκείνης τοῦ ἐμβαθύνειν καὶ τοῦ ἐξερευνᾶν. Ἄλλ' ἐν προκειμένῳ, βλέπει εἰς τοὺς ἠθικοὺς κανόνας, τοὺς γε ἰκῶς παραδεδεγμένους, κάτι ἱκανὸν νὰ μᾶς φέρῃ εἰς μειονεκτικὴν θέσιν, ἀπέναντι τῆς φύσεως: ἀναζητεῖ τὸ ἀντίθετον τῆς θεωρίας αὐτῆς καὶ τὸ εὕρισκει εἰς τὸ ἐχθρικώτερον πρὸς τὸν χριστιανισμὸν στοιχεῖον, τὸ καθαρῶς καλλιτεχνικὸν στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον βαπτίζει: *Διονυσιακὸν στοιχεῖον*.

Ἄπὸ τοῦδε, βλέπομεν σαφῶς διαγραφόμενα τὰ διακριτικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ συγγραφέως. Ἡ ψυχὴ αὐτῆ, ἡ ὁποία, μετὰ τόσου ἀγρίου μίσους, καταδιώκει τὸν φιλισταϊσμόν, ἀκόμη καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἑνὸς Δαβὶδ Στράους, ὁποία τις εἶναι τέλος πάντων; Μία ψυχὴ καλλιτεχνική,

ἀσφαλῶς. Καὶ ὁ συγγραφεὺς αὐτός, ὅστις, μετὰ τόσης πεποιθήσεως, μᾶς καθιστᾷ προσεκτικούς ἀπέναντι τῶν κινδύνων μιᾶς ἐκπαιδεύσεως, βιασιζομένης ἐπὶ τῆς Ἱστορίας, ποῖος εἶναι λοιπόν; Ἀναμφισβητήτως, εἰς φιλόλογος, ὅστις, αὐτοπροσώπως, τοὺς ἐδοκίμασε. Καὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ὅστις, μὲ τόσον πάθος, ὀρίζει τὸν πολιτισμόν, ὡς καλλιέργειαν μεγάλων πνευμάτων, ποῖος εἶναι; Βεβαίως, ὄχι κανεὶς τοῦ τύπου τοῦ Ἐκκερμαν, ἀλλ' εἰς ἐνθουσιαστής, ἀμέσως ἔτοιμος νὰ ὑπακούσῃ, ἐκεῖ ὅπου δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διατάσῃ, ἐνωρὶς ἀποκτήσας συνείδησιν τῶν τάσεών του πρὸς τὸ κυριαρχεῖν, ἀλλ' ἐννοήσας ταχέως, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἀπέχει πολὺ ἀκόμη, ἀπὸ τοῦ νὰ ἀπαιλαγγῇ τῆς παλαιᾶς ἀντιθέσεως: μεταξὺ τοῦ κυβερνᾶν καὶ τοῦ ὑπακούειν. Ἡ ἔλευσις τοῦ Ναπολέοντος τοῦ παρέσχε τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας αὐτῆς, μὲ τὴν χαράν, τὴν ὁποίαν ἐξήγειρεν εἰς χιλιάδας ψυχῶν τὸ γεγονός, ὅτι ἀνεφάνη τέλος κάποιος εἰς τὸν κόσμον γνωρίζων νὰ διατάσῃ.

Ἄλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἠθικὸν ἐπίπεδον, δὲν ζητεῖ καθόλου νὰ εὐαγγελισθῇ τὴν ὑπακοήν. Ἀπ' ἐναντίας, δι' ἄνθρωπον τῆς ἰδιοσυγκρασίας του, ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ταπεινότης τοῦ ἠθικοῦ μας τοῦ σημερινοῦ, ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῆς ὑπακοῆς, ὡς κυριωτέρου ἠθικοῦ κανόνος, ἀντὶ ν' ἀφεθῇ ἐλεύθερος ἕκαστος νὰ διαγράψῃ τὴν ἠθικὴν του.

Ἡ στρατιωτικὴ θητεία καὶ ἡ συμμετοχὴ του εἰς τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον τοῦ 1871 ἤγαγον, ἀναμφισβητήτως, τὸν Νίτσε ν' ἀνακαλίψῃ, εἰς τὸν ἑαυτὸν του, κάτι τὸ σκληρὸν καὶ τὸ ἀνδροπρεπὲς καὶ τοῦ ἐνέπνευσαν βαθυτάτην ἀποστροφὴν πρὸς πᾶσαν αἰσθηματικότητα καὶ πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι θηλυπρεπές. Ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπόν του, μετ' ἀντιπαθείας, ἀπὸ τῆς ἠθικῆς, τῆς ἐμπνευμένης ἀπὸ

τὸν οἶκτον (τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σοπενάουερ) καὶ ἀπὸ τοῦ ρωμαντικοῦ καὶ καθολικιστικοῦ στοιχείου τῆς μουσικῆς τοῦ Βάγνερ, ὅστις μετὰ τοῦ Σοπενάουερ, ὑπῆρξαν ἀμφοτέρω ἀντικείμενα τοῦ θαυμασμοῦ του προηγουμένως. Εἰς τὴν φαντασίαν του, εἶχε παραμορφώσει τοὺς δύο διδασκάλους, κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἰδίας του προσωπικότητος, καὶ ἀντελαμβάνετο, πολὺ καλὰ, τὸ ἔνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως, τὸ ὁποῖον ἐξεδηλώθη διὰ τοῦ τρόπου τούτου. Ἡ μεγαλοφυΐα, ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ σχηματισμοῦ της, διαμορφώνει πρὸς ἑαυτήν, τὰ στηρίγματα, τῶν ὁποίων ἔχει ἀνάγκην. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἀφιέρωσε τὸ βιβλίον του « *Ἀνθρώπινα, πολὺ ἀνθρώπινα* », τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Βολταίρου, « εἰς τὰ ἐλεύθερα πνεύματα » τοῦ καιροῦ του· τὸ ὄνειρον τοῦ ἀπεκάλυψε συμμάχους, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχε καθόλου συναντήσει εἰς τὴν ζωὴν τῆς πραγματικότητος.

Ἡ θλιβερὰ καὶ ἐπώδυνος ἀσθένεια, ἣτις ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ δευτέρου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἣ ὁποία, διὰ μακρὰς περιόδους, τὸν ἐξηνάγκαζεν εἰς ἓνα βίον ἐρημίτου, τὸν ἀπέσπασεν ἀπὸ κάθε ρωμαντισμὸν καὶ ἀπηλευθέρωσε τὸ πνεῦμά του ἀπὸ τὰς ἀλύσους τοῦ σεβασμοῦ. Τὸν ἀπομακρύνει ριζικῶς ἀπὸ τῆς ἀπαισιοδοξίας, τὴν ὁποίαν καταδικάζει, εἰς τὴν ἐξῆς ἀγέρωχον σκέψιν : « ὅστις ὑποφέρει δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ εἶναι ἀπαισιόδοξος ». Ἡ ἀσθένεια τὸν καθιστᾷ φιλόσοφον, ὑπὸ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ἡ σκέψις του, ἣ ἀκόρεστος ἀληθείας, παραπλανᾶται εἰς ἀβάτους ἀτραπούς. Αὐτὸ ἀνεγνωρίσθη ὡς μία ἀξία του. Δὲν θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἴπῃ τὸ ἀντίθετον; Τοῦτο ἐθεωρήθη ὡς καλόν. Δὲν εἶναι κακὸν μᾶλλον; Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μία ἰδέα ἀνατραπεῖσα; Ἀλλὰ θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὸν Διάβολον;

Δὲν ἠπατήθημεν; Καὶ οἱ ἀπατήσαντες δὲν ἠπατήθησαν καὶ αὐτοί; Ὅλοι;

Καὶ τότε, ἀπὸ τὴν μακρὰν ἀσθένειαν, γεννᾶται ὁ ἔμπαθης πόθος τῆς ὑγείας καὶ τῆς χαρᾶς, τὸν ὁποῖον δοκιμάζει ὁ ἀναρρωνύων, ἀντικρύζων τὴν ζωὴν, τὸ φῶς, τὸ θάλπος, τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, τὸ πανόραμα καὶ τοὺς εὐρεῖς ὀρίζοντας τῆς σκέψεως, τὴν θέαν « νέας αὐγῆς », τὴν δημιουργικὴν δύναμιν, τὴν ποιητικὴν ἀλκὴν. Καὶ ἔμβαινει, διὰ μακρὸν διάστημα, εἰς τὴν κατάστασιν τῆς εὐγενοῦς ὑπερηφανείας καὶ τῆς ἐκστάσεως, φαινομένων συμπαρομαρτούντων τῆς δημιουργικῆς δραστηριότητος.

III

Δὲν εἶναι οὔτε δυνατόν, οὔτε ἀναγκαῖον, ν' ἀναλύσω ἔνταῦθα ὅλην τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν συγγραμμάτων τοῦ Νίτσε. Τὸ κυριώτερον ἔργον τοῦ κριτικοῦ ἔγκειται εἰς τὸ νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ κοινουῦ, ἐπὶ ἐνὶς συγγραφῆς, ὅστις ἀκόμη δὲν ἔχει διαβασθῆ, νὰ συναρμολογήσῃ τὰς πλέον ἀξιοσημειώτους σκέψεις καὶ ἐκφράσεις, διὰ νὰ δύναται εὐκόλως ὁ ἀναγνώστης νὰ σχηματίσῃ μίαν ἰδέαν, περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ λογοτεχνικοῦ καὶ φιλοσοφικοῦ χαρακτῆρός του.

Ἡ ἀγγλικὴ ὠφελιμιστικὴ ἠθικὴ δὲν εἶχεν ἐπιτυχίας ἐν Γερμανίᾳ· μεταξὺ τῶν κάποιας σπουδαιότητος διανοητῶν τῆς σήμερον ὁ Eugène Dühring⁹⁾ εἶναι ὁ κυριώτερός της ἀπόστολος· ἐξ ἄλλου ὁ Frédéric Paulsen παρουσιάζει κοινότητα ἰδεῶν μὲ τοὺς Ἀγγλοὺς φιλοσόφους, Ὁ Ἐδου-

⁹⁾ Σ. Μ. Dühring, γερμανὸς φιλόσοφος καὶ οἰκονομολόγος τῆς θετιστικῆς σχολῆς, συγγράψας πολλὰ ἔργα οἰκονομολογικά, κοινωνιολογικά καὶ φιλοσοφικά.

άρδος Χάρτμανν κατέγινε νὰ καταδείξη, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐργάζωνται οἱ ἄνθρωποι, διὰ τὴν μορφωτικὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν εὐτυχίαν. Ὁ Νίτσε ἀνακαλύπτει νέας δυσχερείας, ἐξετάζων τὴν ἰδέαν τῆς εὐτυχίας. Ὁ σκοπὸς τῆς ὠφελιμιστικῆς ἠθικῆς εἶναι νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τοὺς ἄνθρώπους, ὅσον τὸ δυνατόν, περισσοτέραν εὐτυχίαν καὶ, ὅσον τὸ δυνατόν, ὀλιγωτέραν δυστυχίαν. Ἀλλὰ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ φαντασθῶσι οἱ ἄνθρωποι, ὅτι εἶναι, κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ἀναμεμιγμένη ἡ εὐτυχία μὲ τὸν πόνον, ὥστε ἐκεῖνος, ὅστις ἐπιθυμεῖ τὴν ὑψίστην εὐτυχίαν, εὐρίσκειται ὑποχρεωμένος νὰ δεχθῆ, πρὸς τούτοις, καὶ κάποιον ποσὸν δυστυχίας; Εἰς κάποιον τραγοῦδι, λέγει μία στροφή: « **εὐτυχισμένη, περίλυπος ἕως θανάτου** ». Ποῖος ξεύρει, εἰς αὐτὸ δὲν εἶναι ἡ ἀλήθεια; Οἱ Στωϊκοὶ τὸ ἐπίστευον καὶ, θέλοντες ν' ἀποφύγουν τὸν πόνον, ἐζήτουν, εἰς τὴν ζωὴν, ὅσον τὸ δυνατόν, ὀλιγωτέραν εὐτυχίαν. Καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, θὰ ἦτο ἀπερίσκεπτον νὰ ὑποσχεθῆ κανεὶς μεγάλην χαρὰν εἰς τοὺς ἄνθρώπους, εἰς τὴν διατεθειμένους νὰ μὴ δοκιμάσουν βαρείας θλίψεις.

Εἶναι καταφανές, ὅτι ὁ Νίτσε μεταφέρει τὸ ζήτημα εἰς ἀνώτερον ἠθικὸν ἐπίπεδον, μὴ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν, ὅτι αἱ ταπεινότεραι, συνηθέστεραι καὶ κοινότεραι δυστυχίαι, ὅπως ἡ πείνα, ἡ φυσικὴ ἀθλιότης, ἡ ἐξαντλητικὴ καὶ ἐπίπονος ἐργασία δὲν φέρουν καμμίαν εὐτυχίαν ὡς παρηγορίαν. Ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἀληθές, ὅτι πρέπει ἀκριβὰ νὰ πληρωθῆ κάθε χαρὰ καὶ τέρψις, δὲν εἶναι καθόλου βέβαιον, ὅτι κάθε λύπη καὶ κάθε πόνος μέλλει νὰ παύσῃ, διὰ νὰ ἀντισταθμισθῆ μὲ ζωηρὰν ἀπόλαυσιν.

Πιστὸς εἰς τὰς ἀριστοκρατικὰς του τάσεις, ἐπιτίθεται κατόπιν κατὰ τοῦ ἀφορισμοῦ, τοῦ προσφιλοῦς εἰς τὸν

Bentham ¹⁰): «Ὅσον τὸ δυνατόν, μεγαλυτέραν εὐτυχίαν, δι' ὅσον τὸ δυνατόν, μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀνθρώπων». Βεβαίως, τὸ ἰδεῶδες εἶναι νὰ δημιουργήσωμεν τὴν εὐτυχίαν, δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Τούτου μὴ ὄντος δυνατοῦ, συγκατετέθησαν, οἱ ἄνθρωποι, εἰς τὸν ἄνωτέρω ἀφορισμόν. Ἀλλά, διατι εὐτυχίαν εἰς τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ἀνθρώπων; Διατι ὄχι εἰς τοὺς ἀρίστους μᾶλλον, εἰς τοὺς εὐγενεστέρους, εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔχουν περισσότερον πνεῦμα. Διότι ἐπιτρέπεται νὰ ἐρωτήση κανεὶς, εἰς τὴν ὀλίγη εὐτυχία καὶ ἡ γενικὴ εὐεξία εἶναι προτιμώτεροι ἀπὸ τὴν ἀνισότητά αὐτὴν τῶν ἀγαθῶν, ἡ ὁποία, ἀδιαλείπτως κεντρίζουσα, ὠθεῖ τὴν μόρφωσιν ὅλον ἐν ὑψηλότερον.

Κατόπιν, μᾶς διδάσκουν τὴν αὐταπάρνησιν. Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἠθικὸς σημαίνει, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδεικνύει αὐταπάρνησιν. Καὶ αὐτὸ εἶναι καλόν, λέγουν. Ἀλλὰ τί σημαίνει ἡ λέξις καλόν; Καὶ διὰ ποῖον καλόν; Ὁχι δι' ἐκεῖνον,

¹⁰) Σ. Μ. Jeremie Bentham, ἄγγλος νομομαθὴς καὶ φιλόσοφος (1748 - 1832), θεμελιώσας τὰς Κοινωνικὰς ἐπιστήμας ἐπὶ ὑπολογισμοῦ μεταξὺ ἀπολαύσεως καὶ πόνου. Ὁ Bentham ἐσυστηματοποίησε, ἐν Ἀγγλίᾳ, τὴν θεωρίαν, τὴν ὁποίαν, ἐν Γαλλίᾳ, ἐδίδαξεν ὁ Ἑλβέτιος, περὶ βελτιώσεως τῆς ζωῆς, ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ, ἐγεννήθη, ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ φιλελεύθερος ριζοσπαστισμὸς. Μὴ ἀναμένων τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς ἀπὸ τὸ Κράτος, ὁ Bentham ἀπεφάνθη, ὅτι ἡ μόνη συμβολὴ τοῦ Κράτους, εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ θὰ ἦτο ἡ κατάργησις ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν νόμων, ἐξ ὧν τοῦτο ἀναμένει τὴν βελτίωσιν καὶ ν' ἀφήσῃ ἐλευθερίαν εἰς τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν. Τῇ ἐπιμονῇ του, μετερρυθμίσθησαν, ἐπὶ τὸ φιλελευθερώτερον, ἐν Ἀγγλίᾳ, οἱ νόμοι περὶ ἐκπαιδεύσεως, ὁ νόμος περὶ τῶν πτωχῶν καὶ οἱ νόμοι περὶ φυλακῶν, τῇ εἰσηγήσει του ἰδρυθείσης τῆς πρώτης ἀπομονωτικῆς φυλακῆς.